

[Tourism Management Studies](#)
Fall 2023, 18(63), 7-40
tms.atu.ac.ir
DOI: [10.22054/tms.2023.75004.2859](https://doi.org/10.22054/tms.2023.75004.2859)

Original Research

Clarifying the Role of Participation of NGOs and Museums in the Process of Promoting Sustainable Tourism

Neda Torabi Farsani *

Associate Professor , Department of Museum and Tourism; Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Marzieh Hekmat

Assistant Professor, Department of Museum and Tourism, Isfahan Art University, Isfahan, Iran

Hossein Sadeghi Shahdani

PhD student, Department of Tourism Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Aida Davoudian Dehkordi

Master Student in Tourism, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Abstract

Nowadays, the impacts of tourism are one of the academic topics and concerns of experts in this field, and they are trying to increase its positive effects through network and cluster activity and find solutions to reduce the negative effects of tourism. Sustainable tourism requires the active performance of non-governmental organizations (NGOs), and museums can also play an axial role as educational institutions. Unfortunately, there is no close relationship between museums and

* Corresponding Author: n.torabi@au.ac.ir

How to Cite: Torabi Farsani, N., Hekmat, M., Sadeghi Shahdani, H., & Davoudian Dehkordi, A. (2023). Clarifying the role of Participation of NGOs and Museums in the Process of Promoting Sustainable Tourism, *Tourism Management Studies*, 18(63), 7 - 40. doi: [10.22054/tms.2023.75004.2859](https://doi.org/10.22054/tms.2023.75004.2859)

Accepted: 29/08/2023

Received: 23/07/2023

eISSN:2476-597X

ISSN: 2322-3294

NGOs in Iran, and the International Council of Museums (ICOM) is the only active NGO in this field. In contrast, the collaboration of NGOs and museums can be a step towards popularising the challenges facing sustainable tourism development. The objectives of the present research are: 1) to identify the factors affecting the participation of NGOs in promoting museums and sustainable tourism. 2) to explore the collaborative opportunities of NGOs and museums towards sustainable tourism development. In this regard, the qualitative method (thematic analysis) was used with the help of MAXQDA software. The statistical population of the research was the active members of NGO experts in the fields of tourism, culture, museum, environment, and geography. The data was collected using a semi-structured interview form. It is worth mentioning that the data reached saturation point in the 20th interview. The data coding results illustrated that moral and professional codes and policymaking influence NGOs' participation in the development of museums and tourism. In addition, the five main themes of cooperative education, collaborative and interactive thinking, participatory advertising, holding joint events and exhibitions, and social participation were identified as collaborative opportunities for NGOs and museums towards sustainable tourism development. It should be pointed out that cooperation and partnership relations are a suitable alternative to competition in sustainable tourism, and this partnership facilitates the achievement of sustainable tourism goals, which have been at the forefront of central policy of global tourism development for more than two decades.

Keywords: NGOs, Sustainable Tourism, Partnership, Museum.

Introduction

In 1995, a charter with 18 principles was drawn up to implement sustainable tourism in Lanzarote Island, Spain. The ninth, thirteenth, and fifteenth principles emphasize the participation and role of non-governmental organizations (NGOs) in developing sustainable tourism. Today, NGOs play an essential role in the local communities' involvement, local empowerment, education, economic-social development, preservation of cultural and natural heritage, etc., as far as they can be called the public's voice. NGOs play an essential role in education and culturalizing.

Smithsonian; European Network for Accessible Tourism (ENAT); World Tourism Association for Culture and Heritage (WTACH); International et al. (TIES); The International Association of Antarctica Tour Operators (IAATO); International Council of Museums (ICOM) are examples of active international NGOs in tourism and museums.

Currently, many NGOs are registered in Iran, and among them, ICOM of Iran is active in the field of cultural heritage and tourism and is the most well-known NGO in the field of museums. Addressing the discussion of NGOs in museums and sustainable tourism will increase the participation between NGOs and museums towards sustainable tourism. The role of NGOs as a speaker is to convey the museum's voice. In addition, this research is an initial attempt to introduce the importance of NGOs and museums' participation in sustainable tourism. Also, due to rising NGOs from the community and having voluntary human resources, they can create a closer relationship between the public and the museum through participating in sustainable activities.

Literature Review

Singh (1999: 92-94) argued that NGOs strive to develop sustainable tourism. Data analysis in the Goa, India case study illustrated that NGOs can also develop local socio-economic activities and play an essential role in community awareness. Liburd (2004: 105-109) stated that NGOs influence political processes and outcomes. Some authors (Butcher, 2006, pp. 307-310; Wearing et al., 2005: 424-439) noted that NGOs are trying to create a de-commoditized model of tourism that seeks sustainable tourism.

Materials and Methods

The present study includes two main objectives: 1) to identify the factors affecting the participation of NGOs in promoting museums and sustainable tourism. 2) to explore the collaborative opportunities of NGOs and museums towards sustainable tourism development. This research is exploratory, and a qualitative method (Thematic analysis) was applied. MAXQDA software was used as a tool for data analysis. The study's statistical population consists of active NGO members, experts, and elites in geography, tourism, museums, environment, and culture. Data was gathered through the snowball sampling method. After each interview, the data was coded until the codes reached saturation point in the 21st interview, and no new codes were added to the previous codes.

Results

The first goal of the research is to identify the factors influencing the participation of NGOs in promoting museums and sustainable tourism. The results of data analysis using a qualitative method (thematic analysis) demonstrated that policymaking (national and local) and moral and professional codes (external and internal) are two vital and effective components of the participation of NGOs in

promoting museums and sustainable tourism. National policymaking includes eight sub-themes, which are: moral and financial support of the upstream institutions from NGOs, removal of difficult legal obstacles towards establishing NGOs, monitoring of organizations and the activities of NGOs, removal of legal obstacles when NGOs strive for implanting their ideas (another organization such as the police should not prevent them), creating a legal platform that recognizes the activities of the institutions, involving the supervision of NGOs in the government's decisions, creating a bottom-up approach to museum planning and development of tourism, not looking at NGOs politically. In addition to local policymaking, there are three sub-themes of participation of NGOs in local tourism development and planning projects: the cooperation of NGOs with guild merchant and local communities and the cooperation of NGOs with the diversity of social and age groups in order to communicate with the community visiting the museum. Also, the results of open and axial coding indicated that extra-institutional moral and professional codes are classified into four sub-themes, which include participation in international scientific and executive assemblies of museum science in order to announce sustainability conditions and activities; stakeholders' acceptance of the organization's participation; acquaintance of people with citizenship duties and issues of environmental protection and cultural heritage preservation; organized cooperation with other national and international organizations in order to share experiences towards promoting sustainable tourism and museums. It is worth noting that the togetherness and convergence of NGO members and the priority of collective interests; continuity in the systematic cooperation between the association and museums towards sustainable development of tourism; education and promotion of specialized knowledge in line

with collaborative decision-making; developing the mission and vision of NGOs towards promoting sustainable tourism were identified as sub-themes of moral and professional codes.

Furthermore, the five main themes of cooperative education, collaborative and interactive thinking, participatory advertising, holding joint events and exhibitions, and social participation were identified as collaborative opportunities for NGOs and museums towards sustainable tourism development.

Discussion

Nowadays, NGOs play a significant role in education, culturalizing, identity-building, and participation (Nouei & Saje, 2011) and can act as a collective voice for sustainable tourism. Sustainable tourism is a method of tourism that tries to minimize the adverse effects of travel and increase its positive effects by implementing the 18 principles. Meanwhile, as educational institutions, museums can achieve sustainable tourism goals with greater convergence and be the collective voice of sustainability in tourism destinations and museums. The results of data analysis with the help of software illustrated that moral and professional codes and policymaking are the factors influencing the participation of NGOs in the prosperity of museums and the promotion of tourism. Nouei and Saje (2011) also emphasize the cooperative role of the NGOs, but the innovation of the current research has been in identifying the collaborative opportunities of NGOs and museums towards sustainable tourism (cooperative education; collaborative and interactive thinking; participatory advertising; holding joint events and exhibitions and social participation). Training of tourism human resources and hosts; empowering local communities towards sustainable tourism; the use of museum space in sustainability education for the public; holding

theoretical training workshops about sustainable tourism; providing consulting services to museums; acquaintance of people with citizenship duties and issues of environmental protection and cultural heritage preservation; holding a skill-based training workshop in about sustainable tourism and teaching intangible cultural traditions concerning historical assets through museum objects, including opportunities for cooperative education, have been identified. Other extractive open codes have yet to be considered in the literature review and are the new findings of the present research.

Among the opportunities for cooperative and interactive thinking extracted from coding are the opportunities to collect financial aid for NGOs, participation in the establishment of museums, increase the power of access and interpretation of NGO's activities by the museum, creative participation towards sustainable tourism and the place to carry out the dialogues of NGOs. These current research results confirm other research (Kannike et al., 2021; Ouessar & Belhedi, 1999; Wilson, 2003). Creating employment and income for local people by attracting tourists and visitors to museums and tourist destinations; collecting intangible and tangible heritage towards sustainable tourism and museum management, and participating in strengthening pride and cultural identity are opportunities for social partnerships that experts have pointed out to promote sustainable tourism. It is worth mentioning that some researchers (Wilson, 2003) also emphasize creating employment and income for local people and strengthening pride and cultural identity in their research. Holding joint events and exhibitions regarding sustainability issues are not only the findings of the present study but also mentioned by Kannike et al., 2021.

Conclusion

Lastly, NGOs are the representatives and voices of museums and sustainable tourism, and the production of content marketing by NGOs for museums and sustainable tourism increases the opportunity for cooperative advertising.

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در فرایند ترویج گردشگری پایدار

ندا ترابی‌فارسانی * دانشیار گروه موزه و گردشگری، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

مرضیه حکمت استادیار گروه موزه و گردشگری، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

حسین صادقی‌شاهدانی دانشجوی دکتری، گروه مدیریت جهانگردی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران

آیدا داویدیان‌دهکردی دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت جهانگردی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

امروزه، پیامدهای گردشگری یکی از مباحث علمی و دغدغه متخصصان این حوزه است و سعی دارند که با همگرایی و فعالیت شبکه‌ای و خوشه‌ای اثرات مثبت آن را افزایش داده و راهکارهایی برای کاهش اثرات منفی گردشگری بیابند. توسعه گردشگری پایدار نیاز به عملکرد فعال سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد (سمن) دارد و در این بین، موزه‌ها نیز به‌عنوان مؤسسه‌های آموزشی می‌توانند نقش پررنگی ایفا کنند. در حال حاضر، ارتباط نزدیکی بین موزه‌ها و سمن‌ها در ایران وجود ندارد و ایکوم تنها سمن فعال در این حوزه است، این در حالی است که وحدت سمن‌ها و موزه‌ها می‌تواند گامی در راستای عمومی‌سازی چالش‌های پیش روی توسعه گردشگری پایدار باشد. اهداف پژوهش حاضر عبارت‌اند از: (۱) شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار، (۲) کشف فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای ترویج گردشگری پایدار. در این راستا از روش کیفی (تحلیل مضمون) به کمک نرم‌افزار مکس کیودا بهره گرفته شد. جامعه آماری پژوهش، اعضای فعال سمن‌ها، متخصصان حوزه گردشگری، فرهنگ، موزه، محیط‌زیست و جغرافیا بودند و داده‌ها به کمک مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شد. شایان ذکر است که داده‌ها در مصاحبه بیست و یکم به اشباع رسید. نتایج کدگذاری داده‌ها نشان داد که موازین حرفه‌ای و سیاست‌گذاری مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سمن‌ها در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری هستند. به‌علاوه، پنج مضمون اصلی آموزش مشارکتی، تفکر مشارکتی و تعاملی، تبلیغ و اطلاع‌رسانی مشارکتی، برگزاری رویدادها و نمایشگاه‌های مشترک و مشارکت اجتماعی به‌عنوان فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای توسعه گردشگری پایدار شناسایی شدند. شایان ذکر است که روابط همکاری و مشارکتی جایگزین مناسبی به‌جای رقابت در حوزه گردشگری پایدار است و این مشارکت، دستیابی به اهدافی مانند ترویج توسعه گردشگری پایدار که بیش از دو دهه در خط مقدم سیاست‌های اصلی توسعه گردشگری جهانی و رسیدن به آن دشوار است را آسان‌تر خواهد کرد.

کلیدواژه‌ها: سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد، گردشگری پایدار، مشارکت، موزه.

* نویسنده مسئول: n.torabi@aui.ac.ir

مقدمه

در سال ۱۹۹۵ منشوری با ۱۸ اصل به منظور پیاده‌سازی گردشگری پایدار در جزیره لانزارت، اسپانیا تدوین گردید که اصل نهم، سیزدهم و پانزدهم آن بر مشارکت و نقش سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد (سمن‌ها) بر توسعه گردشگری پایدار تأکید دارند. امروزه، سازمان‌های مردم‌نهاد نقش مهمی در مشارکت جوامع محلی، توانمندسازی جوامع محلی، آموزش، توسعه اقتصادی - اجتماعی، حفاظت میراث‌های فرهنگی و طبیعی و... دارند تا جایی که می‌توان آن‌ها را صدای مردم نامید. سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد نقش مهمی در آموزش و فرهنگ‌سازی دارند. فعالیت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در حوزه گردشگری موجب کمک به کاهش اثرات منفی گردشگری، جلوگیری از تخریب محیط‌زیست، تشکیل صدای جمعی، نقش‌های حمایتی برای جلوگیری از تضاد بین گردشگری و محیط‌زیست و حرکت به سمت پایداری، رویکرد پایین به بالا، ارتقا منافع صنعت گردشگری، ارائه مشاوره (برای مثال: مرکز بین‌المللی گردشگری مسئولانه، شورای جهانی سفر و گردشگری)، نظارت بر تصمیماتی که ممکن است بر صنعت تأثیر بگذارد، تعیین استانداردها در گردشگری (مانند اسمیت سونین^۱)، کمک به توسعه پایدار و حفاظت از میراث‌های طبیعی و فرهنگی، کمک به توسعه صلح و امنیت، تلاش برای دسترسی برابر (حقوق برابر برای همه مسافران) و انجام مطالعات دارند.

انجمن اسمیت سونین، شبکه اروپایی برای گردشگری در دسترس^۲، انجمن جهانی برای فرهنگ و میراث^۳، انجمن بین‌المللی اکوتوریسم^۴، انجمن بین‌المللی مجری تورهای قطب جنوب^۵، شورای بین‌المللی موزه‌ها^۶، نمونه‌هایی از سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد جهانی در حوزه گردشگری و موزه هستند.

یکی از مهمترین جاذبه‌ها در سفر که یک گردشگر در برنامه بازدید خود قرار می‌دهد، موزه‌ها هستند. موزه‌ها به‌عنوان یک مؤسسه آموزشی نقش بسیار پررنگی در

-
1. Smithsonian
 2. ENAT (European Network for Accessible Tourism)
 3. World Tourism Association for Culture and Heritage (WTACH)
 4. International Ecotourism Society (TIES)
 5. International Association of Antarctica Tour Operator (IAATO)
 6. International Council of Museums (ICOM)

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و ... | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۱۷

جذب گردشگر و ارائه خدمات به آنان دارند و می‌توانند مکان‌هایی باشند که صدا از آن‌ها به گوش عموم برسد. در راستای فعالیت‌های موزه‌ها، سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهادی در سطح بین‌المللی احداث شده‌اند که نقش بسیار مهمی در حفاظت از میراث موجود در موزه‌ها، ارائه خدمات استاندارد در موزه‌ها، ارائه خدمات با کیفیت به بازدیدکنندگان، استانداردسازی و... دارند. شورای بین‌المللی موزه‌ها و مؤسسه اسمیت سونین^۱ دو مورد از شناخته شده‌ترین و فعال‌ترین مؤسسه‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در حوزه موزه هستند. امروزه، موزه‌های ایران به جاذبه‌های گردشگری کم‌درآمد و کم‌مخاطب تبدیل شده‌اند و ارتباط نزدیکی نیز بین موزه‌ها و سمن‌ها وجود ندارد، این در حالی است که موزه‌ها به‌عنوان یک مؤسسه آموزشی می‌توانند با همکاری سمن‌ها نقش بسیار مهمی در جلب توجه عموم به مسائل و چالش‌های روز جهان از جمله توسعه گردشگری پایدار داشته باشند. به‌علاوه، همکاری سمن‌ها و موزه‌ها، راهکاری برای رونق موزه‌ها و افزایش جذب مخاطب به آن‌ها می‌باشد.

پرداختن به بحث مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد (سمن‌ها)، موزه‌ها و گردشگری پایدار نه تنها مشارکت بین سمن‌ها، موزه‌ها و دست‌اندرکاران حوزه گردشگری را بالا خواهد برد، بلکه نقش سمن‌ها و موزه‌ها را به‌عنوان بلندگویی برای رساندن صدای گردشگری پایدار (چالش‌هایی که با آن دست‌وپنجه نرم می‌کنند، نقش محوری که در پایداری اجتماعی و فرهنگی و محیطی دارند و...) به مخاطبان و دولت را آشکار خواهد کرد. به‌علاوه، این پژوهش گامی در راستای معرفی اهمیت مشارکت سمن‌ها و موزه‌ها در گردشگری پایدار می‌باشد. همچنین، سمن‌ها به‌دلیل برخاستن از دل جامعه و برخورداری از نیروهای انسانی داوطلبانه می‌توانند با مشارکت در فعالیت‌های پایدار به کمک موزه‌ها، ارتباط نزدیک‌تری با عموم برقرار کنند و این نشان‌دهنده قدرت بازاریابی و پل ارتباطی آن‌ها است. در نهایت، می‌توان گفت که شناسایی فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) و موزه در رونق گردشگری پایدار، بررسی اهمیت ارتباط سمن‌ها و موزه‌ها در رونق گردشگری پایدار و همچنین، شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد و موزه برای رونق گردشگری پایدار به ارائه

1. Smithsonian institution

راهکارهای عملیاتی در راستای پایداری منجر خواهد شد و نتایج پژوهش حاضر سعی در برطرف کردن خلأ ارتباطی بین موزه‌ها و سمن‌ها و گردشگری دارد. شایان ذکر است که حجاریان (۱۴۰۱: ۱۱۵-۱۵۱) از عدم مشارکت به‌عنوان یکی از چالش‌های توسعه گردشگری پایدار یاد کرده است. امینیان و سید نقوی (۱۳۹۷: ۲۷-۱۰۲) نیز معتقدند حکمرانی مطلوب گردشگری در ایران بدون مشارکت امکان‌پذیر نیست. همچنین، نوعی و ساجع (۱۳۹۰) بیان کردند که سازمان‌های مردم‌نهاد در جهت پیشبرد اهداف سیاسی، هویت‌بخشی و مشارکت‌سازی نقش بسزایی دارند. نویسندگان دیگری نیز بر مشارکت موزه‌ها و سمن‌ها تأکید ویژه‌ای دارند (Galla, 2023: 1-5). به‌علاوه، برخی نویسندگان معتقدند که یکی از معیارهای موزه‌های پایدار به‌عنوان یکی از مهمترین مقاصد گردشگری، همکاری با سازمان‌های غیردولتی می‌باشد (Ásványi, 2023: 19-35) (Fehér &

حال، مسئله آن است که مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد و موزه‌ها چگونه می‌تواند ترویج گردشگری پایدار را به‌دنبال داشته باشد؟ در این راستا دو سؤال فرعی مطرح می‌گردد: ۱) مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار کدامند؟ ۲) فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای ترویج گردشگری پایدار کدام‌اند؟

بنابراین پژوهش حاضر به‌دنبال شناسایی نقش مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد و موزه‌ها در رونق گردشگری پایدار از دیدگاه خبرگان، کارشناسان و فعالان سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد، گردشگری، محیط‌زیست، فرهنگ و هنر و موزه می‌باشد و در این راستا از روش کیفی (تحلیل مضمون) بهره گرفته است. شایان ذکر است، سند راهبردی توسعه گردشگری کشور بر گردشگری پایدار تأکید ویژه‌ای دارد و از آن به‌عنوان مأموریت توسعه گردشگری جمهوری اسلامی ایران یاد کرده که تمرکز بر پژوهش حاضر می‌تواند گامی برای تحقق این مأموریت و هدف در صنعت گردشگری کشور ایران باشد.

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و ... | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۱۹

پیشینه پژوهش

سازمان‌های غیردولتی مردم‌نهاد برای توسعه گردشگری پایدار تلاش می‌کنند (Singh, 1999: 92-94). سازمان‌های غیردولتی می‌توانند با افزایش آگاهی، مشارکت دادن جامعه در برنامه‌ریزی و ترویج رویدادهای فرهنگی در تسهیل حمایت جامعه برای توسعه گردشگری پایدار در سایت‌های میراث کوچک نقش مهمی ایفا کنند (Pezeshki et al., 2023: 1-19).

تجزیه و تحلیل داده‌ها در مطالعه موردی گوا، هند، نشان داد که سازمان‌های غیردولتی می‌توانند فعالیت‌های اجتماعی-اقتصادی محلی را نیز توسعه دهند و نقش مهمی در آگاهی جامعه ایفا کنند. سازمان‌های غیردولتی بر فرایندها و نتایج سیاسی تأثیر می‌گذارند (Butcher, 2006: 307-310; Liburd, 2004:105-109). برخی از نویسندگان (Wearing et al., 2005:424-439) اظهار داشتند که سازمان‌های غیردولتی در تلاش هستند تا یک الگوی کالایی‌زدایی شده در گردشگری ایجاد کنند که به دنبال گردشگری پایدار باشد. علاوه بر این، برخی پژوهشگران توضیح دادند که در کشورهای در حال توسعه، سازمان‌های غیردولتی گردشگری نقش محوری در کاهش فقر دارند (Kennedy & Dornan, 2009: 183-200; Hoque et al., 2022: 2333-2351). همچنین، سازمان‌های غیردولتی نقش محوری در توسعه و نظارت بر گردشگری دارند. اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد (Burns, 2014: 3-6):

- نظارت بر فعالیت‌های شرکت‌های بزرگ یا دولت،
 - توسعه مردمی به گونه‌ای که فقیرترین سطوح جامعه، ذی‌نفع باشد.
- سازمان‌های غیردولتی به بهبود معیشت جامعه و حفاظت از تنوع زیستی و فرهنگی کمک می‌کنند (Pellis et al., 2015: 13-144). پژوهشی با تأکید بر سایت میراث جهانی انگکور، کامبوج نشان داد که سازمان‌های مردم‌نهاد از طریق همکاری با کارشناسان خارجی می‌توانند به راهنمایی‌ها و مشاوره‌های بین‌المللی دسترسی پیدا کنند. علاوه بر این، سازمان‌های غیردولتی محلی به کاهش فقر محلی و حفاظت از تنوع زیستی محلی و حفظ میراث اکو-فرهنگی کامبوج کمک می‌کنند و برای توسعه مشارکتی تلاش می‌کنند و

سعی می‌کنند شرکای تجاری را به یکدیگر پیوند دهند. علاوه بر این، سازمان‌های غیردولتی، گردشگری داوطلبانه را سازماندهی می‌کنند (Miura, 2018:40-61).

پژوهش دیگری در یک مطالعه قوم‌نگاری در منطقه دارمشالا، هند، نشان داد که سازمان‌های مردم‌نهاد تلاش می‌کنند گردشگری داوطلبانه را سازماندهی کنند و گردشگران و مسافران را به عنوان منبع و نیروی کار رایگان برای توانمندسازی محلی درگیر نمایند. همچنین، نویسنده معتقد است که سازمان‌های مردم‌نهاد و گردشگری داوطلبانه تنها زمانی می‌توانند پایدار شوند که جوامع محلی تحت کنترل باشند و با مشارکت بتوانند اهداف خود را دنبال کنند (Frilund, 2018:355-368).

تحقیق دیگری نشان داد که سازمان‌های مردم‌نهاد نقش مهمی در ترویج گردشگری بوم‌فرهنگی در قزاقستان دارند؛ همچنین، نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها آشکار کرد که توانمندسازی محلی برای توسعه گردشگری، تأیید و برچسب‌گذاری سایت‌های میراث بوم‌زیستی، بازتعریف تجربه گردشگری میزبان - مهمان، محرک‌های کلیدی برای محصولات و تجربیات گردشگری آینده هستند (Tiberghien, 2019:494-513). شایان ذکر است که سازمان‌های غیردولتی به تقویت اقتصادهای گردشگری جایگزین کمک می‌کنند (Nevala, 2021: 10-29).

امروزه، موزه‌ها یکی از مهمترین جاذبه‌های مقاصد گردشگری هستند. بسیاری از متصدیان موزه علوم در لندن از سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان مشاور در حل مسائل موزه کمک می‌گیرند (Levidow, 1998: 143-146). همچنین، در منطقه دویرات در کشور تونس به منظور جذب گردشگر، سازمان‌های مردم‌نهاد به کمک جامعه محلی و مدارس، موزه‌ای احداث کردند که به نمایش فرهنگ مردم محلی به ویژه تکنیک‌های سنتی برش، فرآوری، ریسندگی و بافندگی پشم می‌پردازد (Ouessar & 1995: 103-105 Belhed).

در ناپوی آمزون اکوادور، ساختمان یک موزه قوم‌نگاری به محل گفت‌وگو بر سر مسائل مربوط به اقتدار و خودمختاری فرهنگی، سیاسی و اقتصادی تبدیل شده است. دو هدف اصلی موزه که توسط سازمان غیردولتی^۱ احداث شده است، تقویت غرور فرهنگی محلی

1. NGO

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۲۱

و ایجاد اشتغال و درآمد برای مردم محلی، در نتیجه ارائه گردشگری به‌عنوان جایگزین اقتصادی "پایدار" به‌جای قطع جنگل بود (Wilson, 2003: 162-180).

موزه بین‌المللی حیات وحش در توسان آریزونا^۱ با همکاری یک سازمان مردم‌نهاد^۲، اصول شکار پایدار را در موزه به نمایش گذاشت؛ با برگزاری رویدادی در موزه، حقوق طبیعت‌گران شکارچی را نمایش داد و شکار پایدار را به‌عنوان یک فعالیت پایدار در گردشگری نشان داد. این رویداد به‌عنوان صدایی برای حقوق شکارچیان برگزار شد (Paulson, 2014: 87-112).

جوامع جهانی از تئاتر به‌عنوان فرصتی برای نمایش کار یک سازمان غیردولتی و مردم‌نهاد استفاده می‌کنند. این تولیدات اغلب به سمپوزیوم‌ها و رویدادهای ویژه‌ای منجر می‌شود که کار سازمان غیردولتی و مردم‌نهاد را بررسی می‌کند و/یا فرصت‌های جمع‌آوری کمک‌های مالی برای آن‌ها را آسان‌تر می‌کند. در این راستا، مشارکت بین موزه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد نقش بسیار محوری دارد (نمایشنامه‌نویسی مشارکتی، افزایش قدرت دسترسی و تفسیر، رویدادسازی در موزه و...). به‌علاوه، همکاری موزه با سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد می‌تواند کارکرد عملی‌تری برای پیشبرد کار سازمان در این زمینه داشته باشد. تئاتر می‌تواند وسیله‌ای دراماتیک و به‌یاد ماندنی برای انتقال پیام به افرادی که سازمان در تلاش است به آن‌ها دسترسی پیدا کند، ارائه دهد. شایان ذکر است، اکثر مخاطبان موزه‌ها، گردشگران هستند و این مشارکت و حضور حداکثری گردشگران باعث خواهد شد صدای سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد به گوش جهان برسد (World Communities, 2018).

مطالعه‌ای در سال ۲۰۲۱، مشارکت و همکاری موزه را بر اساس تجربیات پروژه تحقیق و توسعه میراث غذایی در موزه ملی استونی بررسی کرد. این مطالعه بر اصول تحقیق مشارکتی تکیه دارد و بر مشارکت‌های خلاقانه موزه با بخش تجاری و سازمان‌های غیرانتفاعی و مردم‌نهاد تمرکز دارد. تجربه این پروژه تأیید کرد که میراث غذایی یک موضوع عالی برای همکاری با سهامداران مختلف است، زیرا امکان مشارکت و ادغام طیف گسترده‌ای از تخصص‌ها را فراهم می‌کند. نتایج پروژه آشکار کرد که این مشارکت،

1. The International Wildlife Museum [IWM]

2. Safari Club International [SCI]

فرصت‌ها و خلاقیت‌های برگزاری رویداد که یکی از مؤلفه‌های گردشگری پایدار و توسعه پایدار موزه‌ها است را افزایش داد (Kannike et al., 2012; 303-317).

در پژوهشی، نویسنده با تأکید بر جنگ اکرین، بر اهمیت موزه‌ها به‌عنوان نهادی برای به‌نمایش گذاشتن تغییرات اجتماعی در دوران جنگ یاد می‌کند و معتقد است سمن‌ها می‌توانند نقش حمایتی برای بازسازی موزه‌ها در اکرین داشته باشند و مشارکت سمن‌ها و موزه‌ها، سیاستی برای توسعه پایدار و حفاظت از میراث‌های فرهنگی و اجتماعی جنگ خواهد بود (Verbytska, 2013: 51-57).

همان‌گونه که شکل ۱ بر اساس پیشینه تحقیقات نشان می‌دهد، فرصت‌های همکاری بین موزه‌ها، سمن‌ها و گردشگری پایدار در سطح جهانی چشمگیر است، ولی متأسفانه در ایران با آنکه تعداد زیادی سمن (۷۹۶) به ثبت رسیده است و تعداد ۲۷۷ سمن وجود دارد که زمینه فعالیت آن‌ها به گونه‌ای با موزه‌ها و گردشگری ارتباط دارند، تنها یک سمن (انجمن موزه‌های ایران (ایکوم)) در این حوزه فعالیت پررنگی دارد.

بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که در ایران هیچ پژوهش علمی جامعی به شناسایی فرصت‌های مشارکتی بین موزه‌ها و سمن‌ها به‌منظور رونق گردشگری پایدار نپرداخته است و نتایج پژوهش حاضر با معرفی فرصت‌های مشارکت بین موزه‌ها و سمن‌ها در راستای گردشگری پایدار و مؤلفه‌های کلیدی در پررنگ کردن این ارتباطات نه تنها گامی در راستای توسعه گردشگری پایدار خواهد داشت، بلکه با معرفی فرصت‌های مشارکت، پتانسیل‌های بالقوه را بالفعل نموده و موجب تعامل بهتر موزه‌ها و سمن‌ها در راستای توسعه گردشگری پایدار خواهد شد.

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۲۳

شکل ۱. مشارکت‌های موجود بین موزه‌ها، سمن‌ها و گردشگری پایدار

منبع: برگرفته از پیشینه پژوهش

روش

این پژوهش به دنبال کشف فرصت‌های مشارکت بین سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد و موزه‌ها به منظور رونق گردشگری پایدار است و در این راستا، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار شناسایی شده است.

پژوهش حاضر از لحاظ روش، کیفی و تکنیک تحلیل مضمون به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. به علاوه، این پژوهش از نوع تحقیق اکتشافی است و از نظر هدف، کاربردی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر را فعالان سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد (سمن‌ها)، کارشناسان، خبرگان حوزه فرهنگ، هنر، موزه، محیط‌زیست، جغرافیا و گردشگری تشکیل می‌دهند که به روش گلوله برفی مورد مصاحبه قرار گرفتند.

فرم مصاحبه نیمه ساختاریافته شامل دو سؤال باز بوده است: (۱) چه مؤلفه‌هایی بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار تأثیر گذارند؟ (۲) به نظر شما چگونه همکاری سمن‌ها و موزه‌ها می‌تواند به رونق گردشگری پایدار کمک کند؟

برای تعیین روایی محتوای مصاحبه، فرم مصاحبه در اختیار هشت خبره در حوزه محیط‌زیست، فرهنگ و هنر، جغرافیا و گردشگری و دو فعال سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد قرار گرفت و با توضیح اهداف پژوهش برای آن‌ها، از آن‌ها خواسته شد تا سؤال موجود در فرم مصاحبه را بر اساس طیف سه بخشی لیکرت، «گویه ضروری است»، «گویه مفید است ولی ضروری نیست» و «گویه ضرورتی ندارد»، طبقه‌بندی کنند. سپس از فرمول شاخص نسبت روایی محتوایی (فرمول ۱)، روایی فرم مصاحبه سنجیده شد. بر اساس فرمول (CVR=1)، فرم مصاحبه از روایی مناسبی برخوردار است؛ چرا که هر هشت نفر «گویه ضروری است» را انتخاب کردند و بر اساس تعداد متخصصینی که سؤالات را مورد ارزیابی قرار داده‌اند، حداقل مقدار CVR قابل قبول برای ۸ متخصص ۰/۷۵ است (Wilson et al., 2012: 197-210).

$$CVR = \frac{\text{تعداد کل متخصصین که گزینه ضروری را انتخاب کرده‌اند} - 2}{\text{تعداد کل متخصصین} - 2}$$

1. Content Validity Ratio

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و ... | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۲۵

سپس مصاحبه با افراد به روش گلوله برفی انجام گرفت به گونه‌ای که پس از هر مصاحبه، داده‌ها کدگذاری گردید تا زمانی که کدها در مصاحبه شماره ۲۱ به اشباع رسیدند و دیگر کد باز جدیدی به کدهای قبلی اضافه نشد. افراد مورد مصاحبه، عبارت بودند از: ۳ نفر موزه‌دار و فعال در انجمن‌های موزه‌داری اداره‌های میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع‌دستی، ۱ نفر مدیرمسئول سمن‌های اداره میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع‌دستی وقت استان اصفهان، ۳ نفر دکتری گردشگری و مدرس دانشگاه، ۲ نفر عضو فعال سمن طبیعت یاران، ۲ نفر عضو فعال سمن گردشگری در دسترس و سفیران سلامت کویر، ۱ نفر دکتری موزه‌داری، ۲ نفر عضو هیأت علمی دانشگاه در حوزه موزه، ۱ نفر عضو هیأت علمی دانشگاه در حوزه گردشگری، ۱ نفر فعال سمن رویش جوانه‌ها، ۲ نفر فعال کارگروه توسعه پایدار، ۱ نفر فعال عضو سمن سرویس بهداشتی عمومی، ۱ نفر دکتری محیط‌زیست و عضو هیأت علمی دانشگاه، ۱ نفر دکتری جغرافیا و عضو هیأت علمی دانشگاه. در مرحله اول، پژوهشگران پس از انجام هر مصاحبه و یا مطالعه هر متن، داده‌های حاصل را مورد مطالعه قرار داده و کدهای مفهومی را از آن استخراج کردند (جدول ۱).

جدول ۱. نمونه کدگذاری اولیه سؤال دوم مصاحبه شماره سوم

کدهای مفهومی	متن مصاحبه شماره سوم
<ul style="list-style-type: none"> - آموزش شاغلان حوزه گردشگری و میزبانان، - تبلیغ و اطلاع‌رسانی، - برگزاری مسابقه با موضوع پایداری و گردشگری پایدار در موزه‌ها، - همکاری با موزه و طراحی رویدادهایی با موضوع پایداری و گردشگری پایدار و حفاظت و معرفی میراث‌های فرهنگی ملموس و ناملموس و طبیعی. 	<p>سازمان‌های مردم‌نهاد وظیفه ذاتی‌شان، فرهنگ‌سازی است. به غیر از فرهنگ‌سازی و آموزش عملاً هیچ قدرت اجرایی دیگری ندارند؛ یعنی نمی‌توانند سیاست‌هایی را تدوین کنند، چون این کار به‌عهده نهاد نظارتی است و قدرت مالی بالایی ندارند تا بتوانند از ایده‌ها و استارت‌آپ‌ها حمایت کنند. مهمترین کار سمن در گردشگری پایدار، فرهنگ‌سازی است که از طریق برگزاری مسابقه، تبلیغ، اطلاع‌رسانی و آموزش شاغلان و میزبانان گردشگری می‌باشد.</p>

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

شایان ذکر است که پژوهشگران از کتاب‌ها، مقالات و منابع اینترنتی نیز به منظور جمع‌آوری داده استفاده کردند. در نهایت، داده‌های حاصل از فرم مصاحبه، متون و منابع اینترنتی به روش کیفی تحلیل مضمون، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و پس از استخراج مضامین فرعی به کمک نرم‌افزار مکس کیودا^۱ مضامین اصلی با توجه به ارتباط معنایی مضامین فرعی مشخص شدند. در گام بعدی، به منظور قابلیت اعتبار کدگذاری از فرمول ضریب هولستی^۲ استفاده شد. برای محاسبه ضریب هولستی از میزان اشتراکات دو کدگذاری انجام شده و تعداد کل دو کدگذاری استفاده می‌شود. در فرمول زیر، نحوه محاسبه ضریب هولستی نشان داده شده است. مقدار ضریب هولستی بین صفر و یک متغیر است. به طور کلی، میزان شاخص هولستی بالای ۰/۹ بیانگر سطح بالایی از اطمینان در اعتبار تحلیل کیفی است. اما در تحقیقات مختلف، میزان مورد قبول شاخص هولستی بالای ۰/۸ در نظر گرفته شده است. برای سؤال اول پژوهش، ضریب هولستی ۰/۹۵ و برای سؤال دوم ۰/۸۵ محاسبه گردید (جدول ۲). بنابراین کدگذاری از اعتبار بالایی برخوردار بود.

تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار \times ۲

ضریب هولستی = $\frac{\text{تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار} \times 2}{\text{تعداد کل کدگذاری اولیه} + \text{تعداد کل کدگذاری دوم}}$

تعداد کل کدگذاری + تعداد کل کدگذاری

اولیه

دوم

جدول ۲. پایایی کدهای به دست آمده به روش ضریب هولستی

موضوع	تعداد کدها	تعداد کدهای مشترک بین دو کدگذار	تعداد کل کدگذاری اولیه	تعداد کل کدگذاری دوم	ضریب هولستی
چه مؤلفه‌هایی بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار تأثیرگذارند؟	۱۹	۱۸	۱۹	۱۹	۰/۹۵
به نظر شما چگونه همکاری سمن‌ها و موزه‌ها می‌توانند به رونق گردشگری پایدار کمک کند؟	۲۳	۲۰	۲۴	۲۳	۰/۸۵

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

1. MAXQDA
2. Holsti Index

یافته‌ها و بحث

هدف اول پژوهش در راستای شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کیفی (تحلیل مضمون) نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری (ملی و محلی) و موازین حرفه‌ای (برون‌نهادی و درون‌نهادی) دو مؤلفه محوری و تأثیرگذار مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار هستند (جدول ۳ و شکل ۲). سیاست‌گذاری ملی شامل هشت مضمون فرعی است که عبارت‌اند از: حمایت معنوی و مادی نهادهای بالادستی از سمن‌ها، برداشت موانع قانونی سخت در راستای راه‌اندازی سمن، نظارت بر سازمان‌ها و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد، برداشت موانع قانونی هنگام اجرای ایده‌های سازمان‌ها (سازمان دیگری مثل پلیس مانع آن‌ها نشود)، ایجاد بستر قانونی که فعالیت نهادها را به رسمیت بشناسد، دخالت دادن نظارت سمن‌ها در تصمیم‌گیری‌های دولت، ایجاد نگاه پایین به بالا در برنامه‌ریزی موزه و توسعه گردشگری، عدم نگاه سیاسی به سمن‌ها.

به‌علاوه سیاست‌گذاری محلی، سه مضمون فرعی مشارکت سمن‌ها در طرح‌های توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری محلی (چون نمایندگان مردم محلی ذی‌نفع مهمی در گردشگری هستند، بنابراین باید در طرح‌های مدنظر برای فعالیت در رابطه با مردم محلی مشارکت داده شوند)؛ همکاری سمن‌ها با اصناف و جوامع محلی و همکاری سمن‌ها با تنوع گروه‌های سنی و اجتماعی به‌منظور ارتباط با جامعه دیدارکننده موزه را در بر گرفته است.

همچنین، نتایج کدگذاری باز و محوری آشکار می‌کند که موازین حرفه‌ای برون‌نهادی به چهار مضمون فرعی طبقه‌بندی می‌شوند که عبارت‌اند از: شرکت در مجامع بین‌المللی علمی و اجرایی علم موزه به‌منظور اعلان شرایط پایداری و فعالیت‌های انجام شده، پذیرش ذی‌نفعان در مورد مشارکت سازمان، آشنایی مردم با وظایف شهروندی و موضوعات حفاظت محیط‌زیست و حفاظت میراث فرهنگی، همکاری سازمان‌یافته با دیگر سمن‌های ملی و بین‌المللی در راستای اشتراک تجارب به‌منظور رونق گردشگری پایدار و موزه‌ها.

شایان ذکر است که همگرایی همدلی و همنوایی اعضای سمن و اولویت منافع جمعی، تداوم و استمرار در همکاری نظام‌مند بین انجمن با موزه‌ها در راستای توسعه پایدار

گردشگری، آموزش و ارتقای دانش تخصصی در راستای تصمیم‌سازی‌های مشارکتی، تدوین ماموریت، رسالت و چشم‌انداز سمن‌ها در راستای ارتقای گردشگری پایدار به‌عنوان مضامین فرعی موازین حرفه‌ای درون‌نهادی شناسایی شدند.

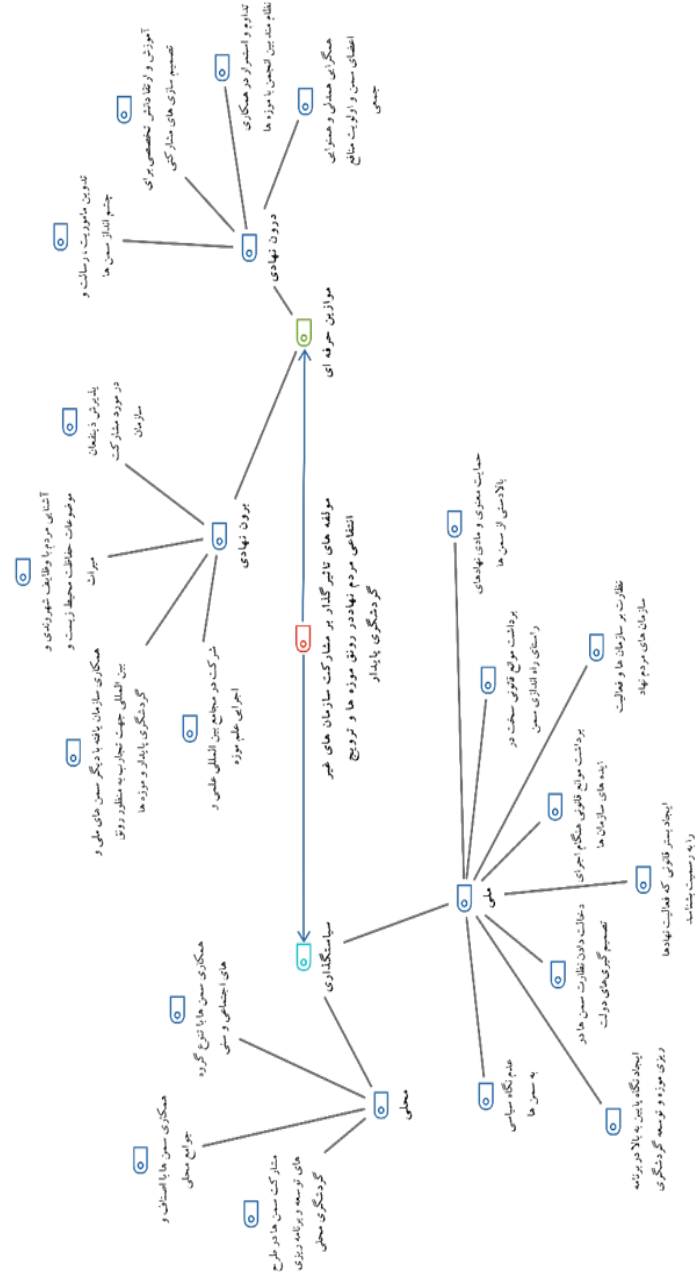
جدول ۳. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و

ترویج گردشگری پایدار

مضامین اصلی	مضامین فرعی
سیاست‌گذاری	حمایت معنوی و مادی نهادهای بالادستی از سمن‌ها
	برداشت موانع قانونی سخت در راستای راه‌اندازی سمن
	نظارت بر سازمان‌ها و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد
	برداشت موانع قانونی هنگام اجرای ایده‌های سازمان‌ها (سازمان دیگری مثل پلیس مانع آن‌ها نشود)
	ایجاد بستر قانونی که فعالیت نهادها را به رسمیت بشناسد
	دخالت دادن نظارت‌ها در تصمیم‌گیری‌های دولت
	ایجاد نگاه پایین به بالا در برنامه‌ریزی موزه و توسعه گردشگری
	عدم نگاه سیاسی به سمن‌ها
محل	مشارکت سمن‌ها در طرح‌های توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری محلی (چون نمایندگان مردم محلی ذی‌نفع مهمی در گردشگری هستند، بنابراین باید در طرح‌های مد نظر برای فعالیت در رابطه با مردم محلی مشارکت داده شوند)
	همکاری سمن‌ها با اصناف و جوامع محلی
	همکاری سمن‌ها با تنوع گروه‌های سنی و اجتماعی به‌منظور ارتباط با جامعه دیدارکننده موزه
برون‌نهادی	شرکت در مجامع بین‌المللی علمی و اجرایی علم موزه به‌منظور اعلان شرایط پایداری و فعالیت‌های انجام شده
	پذیرش ذی‌نفعان در مورد مشارکت سازمان
	آشنایی مردم با وظایف شهروندی و موضوعات حفاظت محیط‌زیست و حفاظت میراث فرهنگی
	همکاری سازمان‌یافته با دیگر سمن‌های ملی و بین‌المللی در راستای اشتراک تجارب به‌منظور رونق گردشگری پایدار و موزه‌ها
درون‌نهادی	همگرایی همدلی و همنوایی اعضای سمن و اولویت منافع جمعی
	تداوم و استمرار در همکاری نظام‌مند بین انجمن با موزه‌ها در راستای توسعه پایدار گردشگری
	آموزش و ارتقای دانش تخصصی در راستای تصمیم‌سازی‌های مشارکتی
	تدوین ماموریت، رسالت و چشم‌انداز سمن‌ها در راستای ارتقا گردشگری پایدار

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

شکل ۲. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار خروجی
نرم‌افزار مکس کیودا

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

هدف دوم پژوهش حاضر به دنبال شناسایی فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای ترویج گردشگری پایدار است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار مکس کیودا نشان می‌دهد که آموزش مشارکتی، تفکر مشارکتی و تعاملی، تبلیغ و اطلاع‌رسانی مشارکتی، برگزاری رویدادها و نمایشگاه‌های مشترک و مشارکت اجتماعی، پنج مضمون اصلی فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای توسعه گردشگری پایدار شناسایی شدند (جدول ۴ و شکل ۳).

از آنجایی که سمن‌ها و موزه‌ها در آموزش و فرهنگ‌سازی نقش پررنگی دارند، مضمون اصلی آموزش مشارکتی به هشت مضمون فرعی (آموزش شاغلان حوزه گردشگری و میزبانان، توانمندسازی جوامع محلی در راستای گردشگری پایدار، استفاده از فضای موزه‌ها در آموزش پایداری برای عموم، برگزاری کارگاه‌های آموزشی نظری در راستای گردشگری پایدار، ارائه خدمات مشاوره به موزه‌ها، آشنایی مردم با وظایف شهروندی و موضوعات حفاظت محیط‌زیست و حفاظت میراث فرهنگی، برگزاری کارگاه آموزش مهارت‌محور در راستای گردشگری پایدار و آموزش سنت‌های ناملموس فرهنگی با توجه به داشته‌های تاریخی از طریق اشیا موزه‌ای (پارچه‌های چهل تکه و میراث مشاغل و...)) دسته‌بندی گردید.

به‌علاوه، بر اساس نظر خبرگان، مضمون اصلی تفکر مشارکتی و تعاملی شامل پنج زیرگروه (افزایش فرصت‌های جمع‌آوری کمک‌های مالی توسط موزه‌ها، مشارکت در ساخت و احداث موزه‌ها، افزایش قدرت دسترسی و تفسیر فعالیت‌های سمن‌ها توسط موزه، مشارکت خلاقانه در راستای توسعه پایدار گردشگری و محلی برای انجام گفت‌وگوهای سمن‌ها) است.

لازم به ذکر است که دو مضمون فرعی سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند معرف و صدای موزه و گردشگری پایدار باشند که تولید محتوا توسط سمن‌ها برای موزه‌ها و حوزه گردشگری پایدار به‌عنوان دو مضمون فرعی برای تبلیغ و اطلاع‌رسانی مشارکتی شناسایی شدند.

برگزاری رویدادها و نمایشگاه‌های مشترک یکی از تأثیرگذارترین فرصت‌های مشارکتی موزه‌ها و سمن‌ها برای رونق گردشگری پایدار است؛ این کد محوری بر اساس نظرات خبرگان به پنج مضمون فرعی طبقه‌بندی گردید که عبارت‌اند از: برگزاری مسابقه‌هایی با

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و ... | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۳۱

موضوع پایداری و گردشگری پایدار در موزه‌ها، همکاری با موزه و طراحی رویدادهایی با موضوع پایداری و گردشگری پایدار و حفاظت و معرفی میراث‌های فرهنگی ملموس و ناملموس و طبیعی، برگزاری گالری و نمایشگاه با موضوع پایداری در موزه‌ها، حمایت از حقوق طبیعت‌گران و فعالیت‌های پایدار در گردشگری و حفاظت از میراث‌های فرهنگی و به نمایش درآوردن آن‌ها در موزه. شایان ذکر است که رویدادها یک فرصت کلیدی برای ایجاد روابط و اعتماد با مخاطبان با ارائه فرصت لمس موضوع ایجاد می‌کنند. مشارکت اجتماعی، کد محوری پنجم برای فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای توسعه گردشگری پایدار شناخته شد که این مضمون اصلی به سه مضمون فرعی شامل ایجاد اشتغال و درآمد برای مردم محلی با جذب گردشگر و بازدیدکننده به موزه و مقاصد گردشگری، جمع‌آوری میراث ناملموس و ملموس در راستای پایداری گردشگری و موزه‌گردانی و مشارکت در جهت تقویت غرور و هویت فرهنگی طبقه‌بندی شد.

جدول ۴. فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای ترویج گردشگری پایدار

فرصت‌ها	برگرفته از فرم مصاحبه	برگرفته از پیشینه پژوهش
آفریننده مشارکتی	*	
	*	
	*	
	*	
	*	Levidow, 1998
	*	
	*	
	*	

ادامه جدول ۴.

فرصت‌ها	برگرفته از فرم مصاحبه	برگرفته از پیشینه پژوهش
تفکر مشارکتی و تعاملی	موزه‌ها، فرصت‌های جمع‌آوری کمک‌های مالی را برای سمن‌ها افزایش می‌دهند	World Communities, 2018
	مشارکت در ساخت و احداث موزه‌ها	Wilson, 2003; Ouessar& Belhedi, 1999
	افزایش قدرت دسترسی و تفسیر فعالیت‌های سمن‌ها توسط موزه	*
	مشارکت خلاقانه در راستای توسعه پایدار گردشگری	Kannike et al., 2021
	محلی برای انجام گفت‌وگوهای سمن‌ها	Wilson, 2003
تبلیغ و اطلاع‌رسانی مشارکتی	سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند معرف و صدای موزه و گردشگری پایدار باشند	*
	تولید محتوا توسط سمن‌ها برای موزه‌ها و حوزه گردشگری پایدار	*
برگزاری رویدادها و نمایشگاه‌های مشترک	برگزاری مسابقه‌هایی با موضوع پایداری و گردشگری پایدار در موزه‌ها	*
	همکاری با موزه و طراحی رویدادهایی با موضوع پایداری و گردشگری پایدار و حفاظت و معرفی میراث‌های فرهنگی ملموس و ناملموس و طبیعی	Kannike et al., 2021
	برگزاری گالری و نمایشگاه با موضوع پایداری در موزه‌ها	*
	حمایت از حقوق طبیعت‌گران و فعالیت‌های پایدار در گردشگری	Paulson, 2014
مشارکت اجتماعی	حفاظت از میراث‌های فرهنگی و به نمایش درآوردن آن‌ها در موزه	*
	ایجاد اشتغال و درآمد برای مردم محلی با جذب گردشگر و بازدیدکننده به موزه و مقاصد گردشگری	Wilson, 2003
	جمع‌آوری میراث ناملموس و ملموس در راستای پایداری گردشگری و موزه‌گردانی	*
مشارکت در جهت تقویت غرور و هویت فرهنگی	*	Wilson, 2003

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

نتیجه گیری

عدم مشارکت، یکی از مهمترین چالش‌های توسعه گردشگری پایدار است (حجاریان، ۱۴۰۰: ۱۱۵-۱۵۱) و امینیان و سید نقوی (۱۳۹۷: ۲۷-۱۰۲) معتقدند که حکمرانی مطلوب گردشگری در ایران بدون مشارکت امکان‌پذیر نیست. بر همین اساس، نویسندگان پژوهش حاضر بر موضوع مشارکت، متمرکز شدند.

برخی پژوهشگران بر مشارکت موزه‌ها و سمن‌ها تأکید ویژه‌ای دارند (Galla, 2023: 1-5). امروزه، سازمان‌های غیرانتفاعی و مردم‌نهاد نقش بسزایی در آموزش، فرهنگ‌سازی، هویت‌بخشی و مشارکت‌سازی دارند (نوعی و ساجع، ۱۳۹۰) و می‌توانند به‌عنوان یک صدای جمعی برای گردشگری پایدار عمل کنند. گردشگری پایدار، شیوه‌ای از گردشگری است که با رعایت اصول ۱۸ گانه سعی دارد که اثرات منفی سفر را به حداقل رسانده و در جهت افزایش اثرات مثبت آن تلاش کند. در این بین، موزه‌ها نیز به‌عنوان یک مؤسسه آموزشی به همراه سمن‌ها می‌توانند با همگرایی بیشتر به اهداف گردشگری پایدار نایل شده و صدای جمعی پایداری در مقاصد گردشگری و موزه‌ها باشند.

پژوهش حاضر با روش کیفی (تحلیل مضمون) به دنبال کشف مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری و فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای توسعه گردشگری پایدار است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار نشان می‌دهد که موازین حرفه‌ای و سیاست‌گذاری، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سمن‌ها در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری هستند (شکل ۴).

نوعی و ساجع (۱۳۹۰) و گالا (۲۰۲۳: ۱-۵)، در پژوهش خود به نقش مشارکتی سمن‌ها اشاره داشتند ولی نوآوری پژوهش حاضر در شناسایی فرصت‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در راستای ترویج گردشگری پایدار بوده است که نتایج کدگذاری داده‌ها، پنج مضمون اصلی آموزش مشارکتی، تفکر مشارکتی و تعاملی، تبلیغ و اطلاع‌رسانی مشارکتی، برگزاری رویدادها و نمایشگاه‌های مشترک و مشارکت اجتماعی را شناسایی کردند (شکل ۵).

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و ... | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۳۵

آموزش شاغلان حوزه گردشگری و میزبانان، توانمندسازی جوامع محلی در راستای گردشگری پایدار، استفاده از فضای موزه‌ها در آموزش پایداری برای عموم، برگزاری کارگاه‌های آموزشی نظری در راستای گردشگری پایدار، ارائه خدمات مشاوره به موزه‌ها، آشنایی مردم با وظایف شهروندی و موضوعات حفاظت محیط‌زیست و حفاظت میراث فرهنگی، برگزاری کارگاه آموزش مهارت‌محور در راستای گردشگری پایدار و آموزش سنت‌های ناملموس فرهنگی با توجه به داشته‌های تاریخی از طریق اشیا موزه‌ای از جمله فرصت‌های آموزش مشارکتی شناسایی شده‌اند که برخی پژوهشگران نیز (Levidow, 143-146: 1998) بر نقش مشاوره‌ای سمن‌ها اشاره داشته‌اند و سایر کدهای باز استخراجی در هیچ یک از پژوهش‌های گذشته، مورد توجه قرار نگرفته و یافته‌های پژوهش حاضر می‌باشد.

برای فرصت‌های تفکر مشارکتی و تعاملی مستخرج شده از کدگذاری از جمله می‌توان به فرصت‌های جمع‌آوری کمک‌های مالی برای سمن‌ها، مشارکت در ساخت و احداث موزه‌ها، افزایش قدرت دسترسی و تفسیر فعالیت‌های سمن‌ها توسط موزه، مشارکت خلاقانه در راستای توسعه پایدار گردشگری و محلی برای انجام گفت‌وگوهای سمن‌ها اشاره کرد که نتایج پژوهش حاضر تاییدی بر سایر پژوهش‌ها است (Kannike et al., 2021; Ouessar & Belhedi, 1999; Wilson, 2003).

ایجاد اشتغال و درآمد برای مردم محلی با جذب گردشگر و بازدیدکننده به موزه و مقاصد گردشگری، جمع‌آوری میراث ناملموس و ملموس در راستای پایداری گردشگری و موزه‌گردانی و مشارکت در جهت تقویت غرور و هویت فرهنگی، فرصت‌های مشارکت‌های اجتماعی است که خبرگان برای ترویج گردشگری پایدار به آن اشاره کرده‌اند. شایان ذکر است، برخی از پژوهشگران (Wilson, 2003) نیز در پژوهش خود بر ایجاد اشتغال و درآمد برای مردم محلی و تقویت غرور و هویت فرهنگی تأکید ویژه‌ای دارند. برگزاری رویدادها و نمایشگاه‌های مشترک در راستای مسائل پایداری، خروجی است که نه تنها یافته پژوهش حاضر است، بلکه تعدادی از پژوهشگران (Kannike et al., 2021) نیز به آن اشاره داشته‌اند.

پس می‌توان گفت سازمان‌های مردم‌نهاد، معرف و صدای موزه و گردشگری پایدار هستند و تولید محتوا توسط سمن‌ها برای موزه‌ها و حوزه گردشگری پایدار، فرصت اطلاع‌رسانی مشارکتی را افزایش می‌دهد.

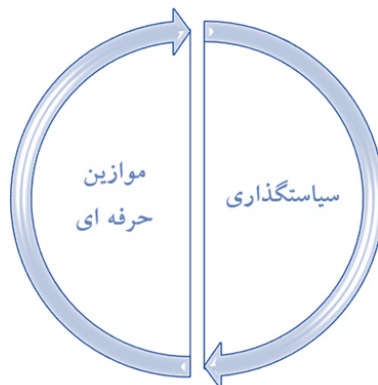
در مجموع، ارزش حاصل شده از مطالعه حاضر به لحاظ نظری و کاربردی عبارت است از: معرفی فرصت‌های مشارکت بین سمن‌ها و موزه‌ها در راستای ترویج گردشگری پایدار، چرا که توسعه گردشگری پایدار در دهه‌های اخیر یکی از مهمترین سیاست‌های اصلی توسعه گردشگری جهانی است و روابط همکاری و مشارکتی همان‌گونه که در مطالعات پیشین گردشگری (Jesus and Franco, 2016: 165-175; Erkuş-Öztürk and Eraydın, 2010; 113-124) بدان اشاره شده است، دستیابی به اهداف توسعه گردشگری پایدار را تسهیل می‌کند و مدیران موزه‌ها و اعضای سمن‌ها با بهره‌گیری از فرصت‌های مشارکتی معرفی شده در پژوهش حاضر می‌توانند صدای بلندتری برای گوشزد کردن چالش‌هایی باشند که توسعه گردشگری پایدار با آن روبه‌رو است و با پیاده‌سازی فرصت‌های آموزشی و رویدادی معرفی شده، گامی در راستای ترویج و عمومی‌سازی گردشگری پایدار بردارند.

شایان ذکر است که پژوهش حاضر به شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سازمان‌های غیرانتفاعی مردم‌نهاد در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری پایدار پرداخت و در نهایت، می‌توان شناسایی پیشران‌های کلیدی و عوامل تأثیرپذیر به‌منظور مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و موزه‌ها در فرایند ترویج گردشگری پایدار به کمک نرم‌افزار میک‌مک را به‌عنوان پژوهش آتی برای موضوع مورد مطالعه پیشنهاد کرد.

به‌علاوه، یکی از فرصت‌های مشارکتی شناخته شده در پژوهش حاضر برای موزه‌ها و سمن‌ها، ساماندهی و برگزاری رویدادهایی با موضوع پایداری و گردشگری پایدار است. بنابراین، طراحی تقویم رویداد به کمک سمن‌ها برای موزه‌ها با موضوعات گردشگری پایدار می‌تواند یکی دیگر از موضوعات پژوهشی آتی باشد.

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۳۷

شکل ۴. سیاست‌گذاری و موازین حرفه‌ای دو مؤلفه تأثیرگذار بر مشارکت سمن‌ها در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

شکل ۵. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر مشارکت سمن‌ها در رونق موزه‌ها و ترویج گردشگری

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

در انجام و چاپ این پژوهش از هیچ‌گونه حمایت مالی بهره‌گرفته نشده است.

ORCID

Neda Torabi Farsani		http://orcid.org/0000-0003-1964-2268
Marzieh Hekmat		http://orcid.org/0000-0001-6210-6431
Hossein Sadeghi Shahdani		http://orcid.org/0000-0002-4951-7057
Aida Davoudian Dehkordi		http://orcid.org/0009-0003-3183-6417

منابع

۱. امینیان، ناصر، سید نقوی، میرعلی (۱۳۹۷). ارائه الگوی حکمروایی مطلوب گردشگری در ایران. *مطالعات مدیریت گردشگری*. ۱۳ (۴۲)، ۲۷-۱۰۲. DOI: [10.22054/tms.2018.9018](https://doi.org/10.22054/tms.2018.9018)
۲. حجاریان، احمد (۱۴۰۱). تحلیل مضامین مؤثر بر گردشگری پایدار روستایی مناطق روستایی استان اصفهان. *مطالعات مدیریت گردشگری*. ۱۷ (۵۹)، ۱۱۵-۱۵۱. DOI: [10.22054/tms.2022.68582.2730](https://doi.org/10.22054/tms.2022.68582.2730)
۳. نوعی، غلامحسین، ساجع، لیلا (۱۳۹۰). نقش سازمان‌های غیردولتی (سمن‌ها) در توسعه پایدار. اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، مرودشت. ۶ مهر ۱۳۹۰.
4. Ásványi, K., & Fehér, Z. (2023). Generation Z perspectives on museum sustainability using Q methodology. *Muzeologia A Kulturne Dedicstvo-Museology And Cultural Heritage*, 11(1), 19-35. DOI: [10.46284/mkd.2023.11.1.2](https://doi.org/10.46284/mkd.2023.11.1.2).
5. Butcher, J. (2006). A Response to Building a Decommodified Research Paradigm in Tourism: The Contribution of NGOs by Stephen Wearing, Matthew McDonald and Jess Ponting. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 13, No. 5, 2005: 424-455. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(3), 307-310. DOI: [10.1080/09669580608669061](https://doi.org/10.1080/09669580608669061)
6. Burns, P. (1999). Tourism NGOs. *Tourism Recreation Research*, 24(2), 3-6. DOI: [10.1080/02508281.1999.11014870](https://doi.org/10.1080/02508281.1999.11014870)
7. Erkuş-Öztürk, H., & Eraydın, A. (2010). Environmental governance for sustainable tourism development: Collaborative networks and organisation building in the Antalya tourism region. *Tourism management*, 31(1), 113-124. DOI: [10.1016/j.tourman.2009.01.002](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.01.002)
8. Frilund, R. (2018). Teasing the boundaries of 'volunteer tourism': local NGOs looking for global workforce. *Current Issues in Tourism*, 21(4), 355-368. DOI: [10.1080/13683500.2015.1080668](https://doi.org/10.1080/13683500.2015.1080668)
9. Galla, A. (2023). Rethinking the Museum. *The International Journal of the Inclusive Museum*, 17(1), 1-5. DOI: [10.18848/1835-2014/CGP/v17i01/1-5](https://doi.org/10.18848/1835-2014/CGP/v17i01/1-5)
10. Hoque, M. A., Lovelock, B., & Carr, A. (2022). Alleviating Indigenous poverty through tourism: the role of NGOs. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(10), 2333-2351. DOI: [10.1080/09669582.2020.1860070](https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1860070)

تبیین نقش مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و | ترابی‌فارسانی و همکاران | ۳۹

11. Jesus, C., & Franco, M. (2016). Cooperation networks in tourism: A study of hotels and rural tourism establishments in an inland region of Portugal. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 29, 165-175. DOI: [10.1016/j.jhtm.2016.07.005](https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2016.07.005)
12. Miura, K. (2018). The politics of international guidance of heritage tourism: contrasting national and local interpretations and applications at Angkor World Heritage site. *Asian Anthropology*, 17(1), 40-61. DOI: [10.1080/1683478X.2017.1397906](https://doi.org/10.1080/1683478X.2017.1397906)
13. Kannike, A., Bardone, E., Runnel, P., & Leivategija, K. (2021). Food heritage as a resource for museum cooperation: lessons from a project at the Estonian National Museum. *Museum Management and Curatorship*, 36(3), 303-317. DOI: [10.1080/09647775.2021.1914137](https://doi.org/10.1080/09647775.2021.1914137)
14. Kennedy, K., & Dornan, D. A. (2009). An overview: Tourism non-governmental organizations and poverty reduction in developing countries. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 14(2), 183-200. DOI: [10.1080/10941660902847237](https://doi.org/10.1080/10941660902847237)
15. Levidow, L. (1998). Domesticating biotechnology: how London's Science Museum framed the controversy. *The Ecologist*, 28(3), 143-146. Available at: <http://www.resurgence.org/>
16. Liburd, J. J. (2004). NGOs in tourism and preservation democratic accountability and sustainability in question. *Tourism Recreation Research*, 29(2), 105-109. DOI: [10.1080/02508281.2004.11081448](https://doi.org/10.1080/02508281.2004.11081448)
17. Nevala, H. (2021). *NGOs Fostering Alternative Tourism Economies: Sleeping outdoors campaign as a case of proximity tourism*. Master thesis at in Tourism Research, University of Lapland, Rovaniemi, Finland, pp: 1-108.
18. Ouessar, M., & Belhedi, H. (1999). NGOs, Drylands Tourism: The Case of Douiret. *Tourism Recreation Research*, 24(2), 103-105. DOI: [10.1080/02508281.1999.11014885](https://doi.org/10.1080/02508281.1999.11014885)
19. Pellis, A., Lamers, M., & Van der Duim, R. (2015). Conservation tourism and landscape governance in Kenya: The interdependency of three conservation NGOs. *Journal of Ecotourism*, 14(2-3), 130-144. DOI: [10.1080/14724049.2015.1083028](https://doi.org/10.1080/14724049.2015.1083028)
20. Paulson, N. (2014). Representing wildlife management: sustainable hunting narratives at the international wildlife museum. *Nature and Culture*, 9(1), 87-112. DOI: [10.3167/nc.2014.090105](https://doi.org/10.3167/nc.2014.090105).
21. Pezeshki, F., Khodadadi, M., & Bagheri, M. (2023). Investigating community support for sustainable tourism development in small heritage sites in Iran: A grounded theory approach. *International Journal of Heritage Studies*, 1-19. DOI: [10.1080/13527258.2023.2220316](https://doi.org/10.1080/13527258.2023.2220316)
22. Singh, S. (1999). On tourism in Goa—NGOs can make a difference. *Tourism Recreation Research*, 24(2), 92-94. DOI: [10.1080/02508281.1999.11014882](https://doi.org/10.1080/02508281.1999.11014882)

23. Tiberghien, G. (2019). Managing the planning and development of authentic eco-cultural tourism in Kazakhstan. *Tourism Planning & Development*, 16(5), 494-513. DOI: [10.1080/21568316.2018.1501733](https://doi.org/10.1080/21568316.2018.1501733)
24. Verbytska, P. (2023). Museum Activists as Agents of Social Change in War. *Museum and Society*, 21(2), 51-57. DOI: [10.29311/mas.v21i2.4296](https://doi.org/10.29311/mas.v21i2.4296)
25. Wearing, S., McDonald, M., & Ponting, J. (2005). Building a decommodified research paradigm in tourism: The contribution of NGOs. *Journal of sustainable tourism*, 13(5), 424-439. DOI: [10.1080/09669580508668571](https://doi.org/10.1080/09669580508668571)
26. Wilson, P. C. (2003). Ethnographic museums and cultural commodification: indigenous organizations, NGOs, and culture as a resource in Amazonian Ecuador. *Latin American Perspectives*, 30(1), 162-180. DOI: [10.1177/0094582x02239203](https://doi.org/10.1177/0094582x02239203)
27. Wilson, F. R., Pan, W., & Schumsky, D. A. (2012). Recalculation of the critical values for Lawshe's content validity ratio. *Measurement and evaluation in counseling and development*, 45(3), 197-210. DOI: [10.1177/0748175612440286](https://doi.org/10.1177/0748175612440286).
28. World Communities (2018). NGO & Museum Theater, Showcasing, reflecting upon, or implementing the mission. Available at: <https://worldcommunities.org/ngo-museum-theater/> (accessed: 30 January 30, 2022).

References [In Persian]

1. Aminian, N., & Seyed Naghavi, M. A. (2018). Presenting Pattern of Good Governance of Tourism in Iran. *Tourism Management Studies*, 13(42), 27-102. DOI: [10.22054/tms.2018.9018](https://doi.org/10.22054/tms.2018.9018)
2. Hajarian, A. (2022). Analysis of Themes Affecting Sustainable Rural Tourism in Rural Areas of Isfahan Province. *Tourism Management Studies*, 17(59), 115-151. DOI: [10.22054/tms.2022.68582.2730](https://doi.org/10.22054/tms.2022.68582.2730)
3. Nouei, Gh. M., & Saje, L. (2011). *The role of NGOs in Sustainable Development. The first international conference on tourism management and sustainable development*. Islamic Azad University , Marvdasht Branch, 28 September 2011.

استناد به این مقاله: ترابی فارسانی، ندا، حکمت، مرضیه، صادقی شاهدانی، حسین، داودیان دهکردی، آیدا. (۱۴۰۲). تبیین نقش مشارکت سازمان های مردم نهاد و موزه ها در فرایند ترویج گردشگری پایدار. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۸(۶۳)، ۷-۴۰. Doi: [10.22054/tms.2023.75004.2859](https://doi.org/10.22054/tms.2023.75004.2859)

Tourism Management Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License